

Z DZIEJÓW MUZEUM HISTORYCZNEGO MIASTA KRAKOWA

Okres romantyzmu i jego tradycje końca XIX w. sprzyjał powstawaniu muzeów, w których zaczęto gromadzić obok kolekcji artystycznych pamiątki narodowe — świadectwo historycznej i kulturalnej przeszłości kraju. W ówczesnych polskich warunkach szczególnie silnie odczuwano konieczność utworzenia placówek, ukazujących wielowiekową spuściznę narodową i uświadamiających społeczeństwu świetność naszych dziejów. Muzea miały stać się lekcją patriotyzmu i humanizmu dla wszystkich mieszkańców ziem polskich.

Pierwsze tego rodzaju instytucje powstawały w Krakowie, który był szczególnie powołany do takiej roli. W tym wielkim ośrodku kultury, wśród zabytków i dokumentów przeszłości, wokół Uniwersytetu Jagiellońskiego, Akademii Umiejętności i Szkoły Sztuk Pięknych skupiał się krąg naukowców i artystów — projektodawców i twórców polskiego muzealnictwa. Do najważniejszych wydarzeń w tej dziedzinie zaliczyć należy powstanie w roku 1879 Muzeum Narodowego.

W latach sześćdziesiątych zrodził się pomysł utworzenia Muzeum Historycznego miasta Krakowa, głównie z inicjatywy prof. dr Józefa Łepkowskiego. Dopiero jednak przeszło trzydzieści lat później projekt doczekał się urzeczywistnienia.

Muzeum Historyczne zostało powołane decyzją władz miejskich 31 maja 1899 r. jako pierwsza specjalistyczna placówka tego rodzaju na terenie Polski. Był to jednak akt, który nie został w pełni i ostatecznie zrealizowany. Wprawdzie przyznano nowej instytucji jednorazowo 300 reńskich, ale nie zapewniono jej osobnego lokalu, nie powołano dyrekcji i nie ustalono odrębnego budżetu. Muzeum zostało włączone do Archiwum Aktów Dawnych m. Krakowa — i w takiej sytuacji przetrwało 46 lat.

Nie był to jednak okres martwy. Wybitni pracownicy Archiwum — prof. dr Stanisław Krzyżanowski i Adam Chmiel zapoczątkowali kierunek rozwojowy Muzeum. Obaj naukowcy prowadzili badania nad dziejami i kulturą miasta, publikowali swoje wyniki w fachowych czasopismach i osobnych wydawnictwach, a co najważniejsze, gromadzili muzealia pod kątem zbiorów właściwych dla tej placówki, które stały się w przyszłości zaczynem jej samodzielnej działalności.

Do rozwoju Muzeum przyczyniło się również w dużej mierze powstałe w roku 1897 Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, które podję-

ło pracę badawczą i popularyzatorską nad kulturą i dziejami miasta. Zaczęto też kultywować tradycje, szczególnie Lajkonika, Bractwa Kurkowego i konkursu szopek. W sumie były to jednak tendencje nie skoordynowane działalnością jednej, powołanej do tego celu instytucji.

Muzeum Historyczne m. Krakowa uzyskało status samodzielności decyzją władz miejskich 18 grudnia 1945 r. z inicjatywy dra Bolesława Drobnera. Nowe założenia statutowe zakładały rozwój i upowszechnienie postępowych tradycji Krakowa, zabezpieczenie spuścizny artystycznej i dokumentacyjnej

Prof. dr Stanisław Krzyżanowski, dyrektor Archiwum Aktów Dawnych w 1899 r., współinicjator założenia Muzeum Historycznego miasta Krakowa.

Adam Chmił, archiwista, wybitny badacz dziejów Krakowa.

miasta oraz pracę badawczą nad jego dziejami i sztuką, wyznaczając tej placówce w muzealnictwie polskim szczególną pozycję — reprezentanta metropolii kultury narodowej.

Pierwszym budynkiem, w którym zlokalizowano Muzeum był dom Pod Krzyżem przy ul. Szpitalnej 21, a pierwszym dyrektorem został mianowany dr Jerzy Dobrzycki, wybitny znawca dziejów i tradycji Krakowa, inicjator wznowionych obchodów Lajkonika, konkursów szopek i działalności Bractwa Kurkowego. Interesowało go wszystko, co z miastem się wiązało — historia, sztuka, rękodzieło, legendy i anegdoty. Był nieocenionym gawędziarzem, obdarzonym doskonałą pamięcią, był żywą kroniką Krakowa. Pod jego kierunkiem organizowano placówkę: powiększano zbiory, urządzano wystawy, podjęto prace badawcze, kultywowano i upowszechniano na szeroką skalę tradycje. Muzeum powiększało się o nowe pomieszczenia. Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa udostępniło kamienicę przy ul. św. Jana 12. Przejęto synagogę gotycką przy ul. Szerokiej.

Drugi dyrektor — dr Stanisław Czerpak, działając od roku 1964, podjął pracę nad dalszym rozwojem placówki — ustabilizował ją pod względem organizacyjno-administracyjnym i przyczynił się do sprezywania koncepcji ekspozycyjnej, tworząc stałe wystawy, jak np. „Dzieje i kultura Krakowa” w gmachu przy ul. św. Jana 12. Uzyskał też dalsze lokale — salę przy ul. Franciszkańskiej 4, którą przekazano na wystawy czasowe, wyremontowaną Wieżę Ratuszową,

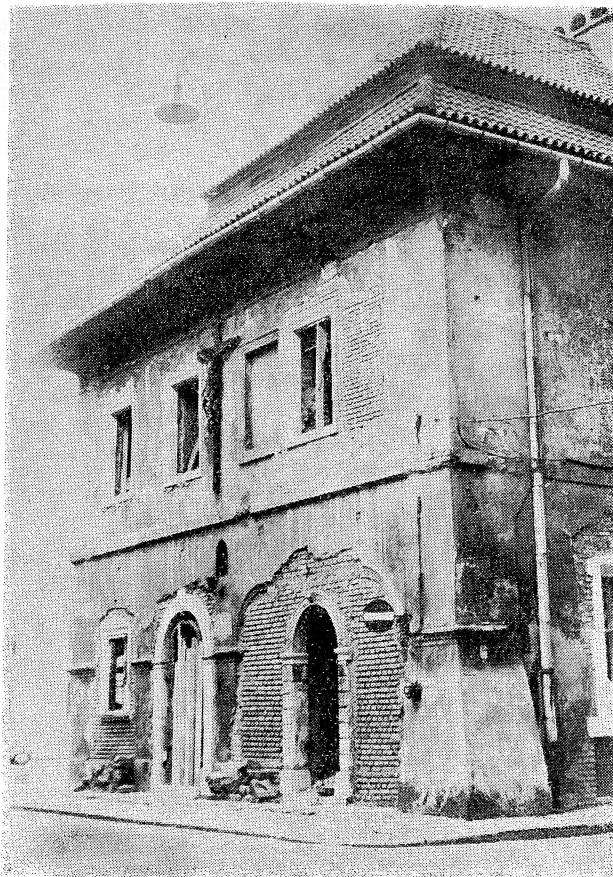
w której pomieszczono pamiątki i insygnia władz miejskich, udostępniając ją publiczności również jako wieżę widokową. W 1965 r. Muzeum pozyskało pałac „Krzysztofor” przy Rynku Głównym 35 na podstawie porozumienia między władzami miejskimi i wojewódzkimi (do których budynek należał), w całości i wyłącznie dla celów własnych. Początkowo, jeszcze na prawach lokatora, uzyskano częściowo sale parterowe na ekspozycje czasowe, kilka sal drugiego piętra oraz trzecie piętro, gdzie zlokalizowano biura i pracownie. W pierwotnej natomiast siedzibie przy ul. Szpitalnej 21, urządzono stałą wystawę teatrolologiczną.

Z dniem 1 stycznia 1974 r. Muzeum przejęło w administrowanie całość pałacu „Krzysztofor”, wprowadzając z wolnymi salami pierwszego piętra, ale również z prywatnymi lokatorami, z instytucjami i sklepami.

„Krzysztofor”, największy kompleks pałacowy Krakowa, o tradycjach jeszcze gotyckich, w obecnej formie barokowe — były siedzibą wielkomagnacką, w której przebywały znakomite osobistości, m. in. królowie polscy: Jan Kazimierz, Michał Korybut Wiśniowiecki, Stanisław August Poniatowski. Bogate wnętrza zachowały pozostałości dawnej świetności w postaci stiuków wybitnego artysty Baltazara Fontany, polichromii, portali.

— . O . —

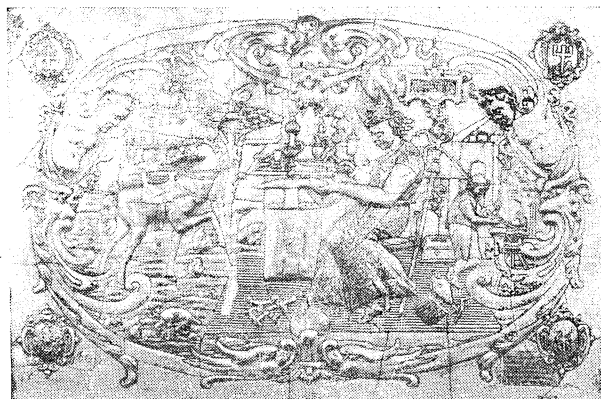
Dom pod Krzyżem przy ul. Szpitalnej 21, pierwsza siedziba Muzeum Historycznego w 1946 r. — stan przed remontem.

Od momentu powstania Muzeum w 1899 r. rozpoczęto w Archiwum Aktów Dawnych akcję gromadzenia zbiorów dla nowej placówki, do czego waleśnie przyczyniło się także Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa. Akcja ta, trwająca niemal bez przerwy do 1939 r. polegała głównie na ratowaniu od zagłady i rozproszenia przedmiotów zabytkowych i dokumentów związanych z działalnością cechów krakowskich, na gromadzeniu obrazów dotyczących ikonografii miasta, portretów osób zasłużonych dla Krakowa, rycin, tłoków pieczętnych, numizmatów, okazów starej broni miejskiej, wreszcie na zbieraniu przedmiotów kultury materialnej z odległych wieków, zwłaszcza ceramiki i wyrobów żeliwnych znajdujących w czasie prac wykopaliśkowych przy wymianie rur wodociągowych i kanalizacyjnych, w rumowiskach wyburzonych domów, podczas zakładania fundamentów pod nowo wznoszone kamienice.

Wśród zabytków cechowych zasługują na wyróżnienie pamiątki cechu złotników pochodzące z XVI–XIX w., jak: portrety Grzegorza Przybyły starszego cechu i rajcy miejskiego oraz jego żony Katarzyny, wykonane w płaskorzeźbie (bukszpan) w 1534 r., tablica wotywna z wnętrzem pracowni złotniczej św. Eligiusza, miedziana i połączana z roku 1609, obesłanie w formie sygnetu z roku 1614,

Doc. dr Jerzy Dobrzycki, weteran Powstań Śląskich, wybitny znawca dziejów i tradycji Krakowa, pierwszy dyrektor Muzeum Historycznego w latach 1945–1964.

Św. Eligiusz w pracowni, tablica wotywna cechu złotników z 1609 r.

z podobizną tego samego świętego, który był patronem cechu, klejnot-zawieszenie w formie kokardki emaliowanej i wysadzanej półszlachetnymi kamieniami z pocz. XVII w., relikwiarz srebrny z pracowni J. Piotrowskiego z roku 1747. Z cechu mieczników pochodzi wilkom szklany z 1603 r. oraz lada z portretem starszego cechu M. Krzyżanowskiego z 1775 r.; z cechu krupników piękny ornat z trzeciej ćw. XV w. Przekazy innych cechów krakowskich utworzyły duży zespół cynowych naczyń, pochodzących z gospód cechowych, zespół wot srebrnych, buzdycanów, skrzynek-skarbon, obesłań itp.

Udało się też pozyskać cenne pamiątki historyczne związane z powstaniami (orzeł, zwieńczenie drzewca chorągwi, przesłany z Krakowa do Goszczy w roku 1863, na którą składał przysięgę Langiewicz, sztandar rewolucyjny Tyssowskiego z roku 1846, granaty użyte do bombardowania Krakowa w 1848 r.). Z obrazów o tematyce historycznej wymienić należy prace Michała Stachowicza (Przysięga Kościuszki na Rynku w Krakowie, Wjazd do Krakowa zdobytych armat po zwycięstwie racławickim, Wjazd ks. Auersperga do Krakowa), i Stanisława Bryniarskiego (Wybuch rewolucji 1846). Z portretów wymienić należy Mikołaja Zyblikiewicza malowany przez Wojciecha Stattlera i Juliusza Pfeiffra pędzla Jana Nepomucena Bizańskiego.

W omawianym okresie zgromadzono także okazały zespół monet i medali związanych z Krakowem.

Usamodzielnione po II wojnie światowej Muzeum przejęło z Archiwum w sumie 2380 szt. eksponatów dopiero w 1951 r., przenosząc je do własnego budynku, który mieścił się w „Domu pod Krzyżem” przy ul. Szpitalnej 21. Stały wzrost zbiorów w drodze zakupów, darów i przekazów zrodził konieczność wprowadzenia ich podziału, usystematyzowania zapisów, prawidłowego opracowania. Charakter zbiorów sam nasunął logiczny podział i wyodrębnienie zespołów zabytkowych: kultury materialnej (rzemiosło artystyczne, pamiątki cechowe, pamiątki władz miejskich, pamiątki historyczne, pamiątki związane z tradycjami i obrzędami), ikonografii Krakowa (obrazy, grafika, ryciny), kartografia, numizmatyka, teatralia, militaria, judaica, archiwalia.

Zbiory ikonograficzne (obrazy, grafika, plany, fotografie).

Jednym z pierwszych darów dla nowo zorganizowanego Muzeum była teka rysunków Franciszka Mączyńskiego (25 szt.) z widokami domów i ulic naszego miasta z lat 1905—1907. Zbiór ten znalazł rycho uzupełnienie w rysunkach Bronisława Schönborna. Tak zapoczątkowany dział ikonografii miasta został w 1950 r. wzbogacony o 1384 pozycje zakupione od spadkobierców J. Friedleina, znanego zbieracza cracovianów. W skład tej cennej kolekcji wchodziły plany Krakowa, widoki panoramiczne i fragmentaryczne miasta, detale architektoniczne i rzeźbiarskie oraz wnętrza, przedstawione w drzeworytach, sztylach, akwarelach, gwaszach, rysunkach, litografiach i cyklotypach. Materiały te stanowią w dużej części jedyne świadectwo dawnego wyglądu miasta. W zbiorze tym znalazły się prace: J. Brodowskiego, J. Brydaka, M. Cerchy, B. Gąsiorowskiego, J. Głogowskiego, F. Lanciego, W. Łuszczkiewicza, T. Piątkowskiego, A. Płonczyńskiego, T. B. Stachowicza, J. K. Wojnarowskiego. Do unikatowych pozycji, jeśli idzie o plany Krakowa należą tu: nieznanym plan Krakowa z początku drugiej połowy XVIII w., rękopiśmienny, 42 sekcje pierwszej redakcji tzw. „Planu Senackiego” m. Krakowa z lat 1804—1805, zbiorczy, rękopiśmienny plan Krakowa z roku 1808 E. Enderlego. Wymieniony materiał ikonograficzny znany pod nazwą zbioru Friedleina służy ciągle do studiów i badań nad starym Krakowem. Z większych darów w tym zakresie na rzecz Muzeum wymienić należy jeszcze tekę litografii Franciszka Strobanta, przekazanej przez Z. Wieliczkę z San Paulo oraz 7 tek rysunków Leona Getza.

Oprócz zbioru graficznego ikonografię miasta reprezentują przejęte i nabywane w ciągu ostatniego trzydziestopięcioletnia obrazy olejne i akwarele: K. Bąkowskiego, J. N. Bizańskiego, J. Brodowskiego, J. Fałata, E. i St. Fabijańskich, A. Gryglewskiego, J. N. Głowackiego, A. Gramatyki, J. Hruzika, J. Karszniewicza, W. Koniuszki, J. W. Kopffa, A. Kotsisa, A. Kozakiewicza, A. Langego, H. Lipińskiego, A. Płonczyńskiego, W. Richtera, W. Eliasza Radzikowskiego, A. Schouppego, W. Skoczylasa, M. i T. B. Stachowiczów, S. Świerzyńskiego, F. Turka, A. Wałkowskiego, M. Zaleskiego. W wielu przypadkach ukazują one nie istniejące dziś budynki, względnie ich wygląd pierwotny, niezabudowane ongiś przestrzenie miasta, odmienny wygląd ulic i placów. W grupie tej znajdują się również przedstawienia wydarzeń historycznych i sceny rodzajowe rozgrywające się na terenie naszego miasta.

Do osobnej kategorii zaliczyć należy zespół wido-ków — rekonstrukcji starego Krakowa, wykonanych w oparciu o dokumentację naukową przez Franciszka Turka i Zygmunta Wierciaka.

Malarstwo portretowe licznie reprezentowane w zbiorach Muzeum przedstawia postacie historyczne lub osoby zasłużone dla miasta. W związku z likwidacją Izby Przemysłowo-Handlowej w 1950 r. przejęto do zbiorów muzealnych 5 portretów prezesów Izby, wykonanych przez: O. Boznańską, T. Ajdukiewicza, I. Pinkasa, S. Saskiego; po likwidacji Towarzystwa Dobroczynności w 1951 r. wpłynęły 23 por-

trety jego dobrodziejów pędzla: J. N. Bizańskiego, J. Brodowskiego, W. Majeranowskiego, J. Peszki, M. Rogowskiego. Towarzystwo Strzeleckie przekazało w 1952 r. 83 portrety królów kurkowych i prezesów Towarzystwa z lat 1839—1939. Po zlikwidowaniu Arcybractwa Miłosierdzia w 1961 r. przejęto 14 portretów jego protektorów, m. in. obrazy: J. N. Bizańskiego, F. Cynka, L. Falkiewicza, A. Grabowskiego, A. Karpińskiego, W. Koniuszki, W. Stattlera. Wśród zakupionych portretów wymienić należy: nie sygnowany Elżbiety Toriani z XVII/XVIII w., Stanisława Łętowskiego (Molitor?) z XVIII w., portret Franciszka Trzecieckiego malowany przez A. Grabowskiego, portret J. B. Nowakowskiego malowany przez J. Brodowskiego oraz portrety nieznanymi autorów: senatora Kucińskiego, małżeństwa Lichockich, małżeństwa Pollerów, a także darowane: zbiorowy portret rodziny Kopffów malowany przez J. W. Kopffa, nie sygnowany małżeństwa Stenkellerów Władysława Miodońskiego dzieło F. Poutscha i in.

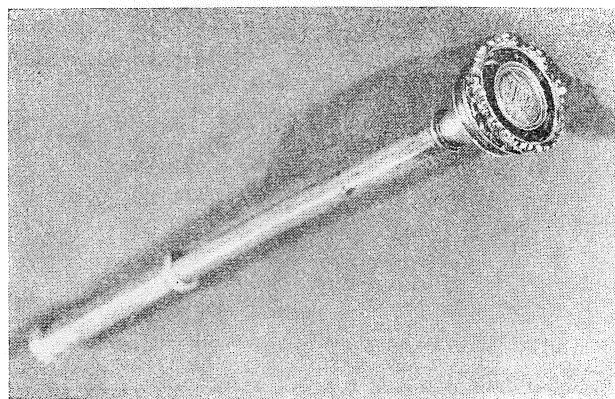
Szczególnie wartościowym zbiorem w zakresie ikonografii miasta jest bogata kolekcja starych fotografii, pochodzących z XIX/XX w. z krakowskich zakładów fotograficznych, w tym wyjątkowo cenny zespół klisz Ignacego, a następnie Natana i Amalii Kriegerów, przejęty z Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie w 1967 r.

W tym miejscu wspomnieć też trzeba o przekazach osób związanych z Krakowem, a to: Antoniego Wałkowskiego i Bolesława Drobnera, na które składają się przedmioty określające biografię ich właścicieli.

Zbiory rzemiosła artystycznego (zabytki cechowe, pamiątki władz i organizacji miejskich, pamiątki historyczne i in.). Wspomniany na wstępie zbiór zabytków cechowych zgromadzony w latach 1899—1939, zwiększył się w późniejszym czasie o pamiątki cechu krupników w 1956 r., przedmioty cechu ogólnego w Podgórzu w 1966 r., pamiątki cechu szewców, w tym buzdygany i in.

Wysoki poziom artystyczny i duża wartość historyczną przedstawiają przedmioty związane z władzami miejskimi, które Prezydium Rady Narodowej m. Krakowa przekazało Muzeum w 1950 r.: złoty sygnet burmistrzów krakowskich z szafirem z 1532 r., srebrne berełko burmistrzowskie z początku XVI w.,

Berełko burmistrzów krakowskich z początku XVI w.

krzyż srebrny do zaprzysięgania rajców z początku XVII w. oraz srebrna kaseta na przybory do pisania z 1751 r. Osobną grupę stanowią dary dla miasta Krakowa od innych miast, np. Florencji, Liege, Bratysławy, Kijowa itp. oraz odznaczenia nadane miastu — Śląski Krzyż Walecznych na Wstędze, Wielka Wstęga Orderu Polonia Restituta i Order Budowniczych Polski Ludowej.

Dobry pod względem warsztatowym poziom wykazuje zespół darów z zakresu złotnictwa, obejmujący pierścionki, medaliony, łańcuchy, pasy, zapony do delii, brosze, puchary, kielichy, cukiernice, solniczki, pochodzących głównie z warsztatów krakowskich. Do nich zaliczyć należy również klejnoty Towarzystwa Strzeleckiego, znakomitego i słynnego srebrnego kura z roku 1565, a także laski marszałkowskie, łańcuchy i inne wytwory lokalnego rzemiosła, pochodzące z pracowni krakowskich złotników: Czaplickiego, Glixellego, Kopaczynskiego, Lenkarta, Lewkowicza, Nitscha, Modesa, Westwalewicza.

Zbiór naczyń cynkowych, uzupełniany drogą kupna, obejmuje wyroby od XVII do XX w. z ośrodków: krakowskiego, gdańskiego, toruńskiego, z terenów Śląska i Saksonii. Wśród wytworów rzemiosła artystycznego wykonanych z metalu wymienić należy świeczniki typu holenderskiego, węgierskiego i polskiego, lichtarze, blachy odbłaskowe itp.

„Srebrny Kur”, mistrzowskie dzieło złotników krakowskich z 1565 r., dar króla Zygmunta Augusta dla Bractwa Strzeleckiego.

Niezwykle cenną kolekcję w skali krajowej stanowią zegary, pochodzące w większości z darowizny i zakupu po wybitnym zbieraczu krakowskim Władysławie Miodońskim. Wśród nich wymienić należy zegar biedermeierowski z pozytywką walcową-fletową, grający 12 melodii polskich, zegar „kościuszkowski”, zegar szafkowy firmy G. Krosz w Krakowie, przykłady z okresu Księstwa Warszawskiego oraz w stylu biedermeier, w tym firmy Sokalski w Podgórzu, a także zegarek kieszonkowy firmy Czapek z Genewy z ok. 1840 r. pokryty wielobarwną emalią z widokiem Wawelu i parą krakowian na kopertach oraz zegarek damski na szyję firmy Patek z herbami Polski i Litwy w emalii i z krzyżykiem z diamentów.

Skromniejszy ilościowo, ale wartościowy jest zespół szkielec, głównie biedermeierowskich oraz ceramiki, szczególnie kafli od XV do XIX w. i ozdobionych naczyń z krakowskiej firmy Niedźwiecki.

Wśród mebli wymienić należy komplety z okresu Księstwa Warszawskiego, biedermeieru, secesji oraz zespół ze zbiorów po Arcybractwie Miłosierdzia z roku 1864.

Zbiory numizmatyczne.

Podstawą kolekcji jest przekaz Archiwum Akt Dawnych z 1952 r., liczący 950 cennych pozycji, jak np.: srebrny medal wybitny ku czci Jana Kazimierza z II poł. XVII w. wykonany przez Jana Hoehna w Gdańsku, medal ku czci Jana Zamojskiego z ok. 1600 r., donatywa wartości talara Zygmunta Starego z 1533 r. i wiele in.

W ciągu minionych prawie trzydziestu lat zbiór uzupełniany był przez dary, przekazy i zakupy. Skarbiec Emisyjny Narodowego Banku Polskiego w Warszawie przekazuje komplety monet próbnych, bitych w Polsce Ludowej. Drogą zakupu pozyskano banknoty „kościuszkowskie” z 1794 r. a z daru pochodzi album banknotów okupacyjnych z czasów drugiej wojny światowej. 77 monet pozyskano w darze od Anny Szadkowskiej, w tym znaczną część, która należała do skarbu znalezionej w 1928 r. podczas remontu kamienicy przy ul. Mikołajskiej 10. Ogółem zbiór monet obejmuje egzemplarze bite na terenie Polski w okresie od XV do XX w.

Zbiory teatralne.

Kolekcję teatraliów rozpoczęto gromadzić od chwili przejęcia z Muzeum Narodowego w Krakowie w 1952 r. 950 sztuk pamiątek i materiałów, dotyczących historii teatrów krakowskich. Odtąd zbiór ten powiększają stale dary osób prywatnych, przekazy instytucji oraz zakupy. Do cenniejszych nabytków jakie napłynęły w początkowym okresie należy zaliczyć dar Marii Koperowej złożony w 1952 r., obejmujący 213 afiszów i druków teatralnych oraz spadek po Ludwiku Solskim z 1959 r., który składał się ze 140 sztuk pamiątek, fotografii i druków związanych z jego działalnością jako aktora i dyrektora sceny krakowskiej. Tę grupę zbiorów powiększają przekazy teatrów krakowskich: im. J. Słowackiego, Teatru Starego im. H. Modrzejewskiej, Groteska, Ludowego, Muzycznego, Rapsodycznego, Rozmaitości. Przekazy te składały się z kostiumów, rekwizytów teatralnych,

archiwaliów i fotografii. Z inicjatywy Klubu Miłośników Teatru, który przeprowadził też akcję zbierania pamiątek teatralnych wśród społeczeństwa, uzyskano dla Muzeum 5279 sztuk teatraliów na przestrzeni przeszło trzech lat od roku 1964 do 1967. W dziesięcioleciu 1960—1970 wymienić należy liczne i wartościowe dary, zawierające m. in. materiały i pamiątki związane z działalnością teatralną: Stanisława Drabika, Karola Frycza, Józefa Karbowskiego, Antoniny Kłońskiej, Ady Kosmowskiej, Heleny Modrzejewskiej, Wacława Nowakowskiego, Alfreda Szymańskiego, Teofila Trzcńskiego, Jadwigi Zaklickiej, Jadwigi Zmijewskiej, Antoniego Waśkowskiego. Obecnie Muzeum jest w posiadaniu bogatej i różnorodnej kolekcji teatraliów, która obrazuje rozwój i pozycję sceny krakowskiej od jej powstania do aktualnych czasów.

Zgromadzone eksponaty tworzą następujące grupy: portrety, rysunki, fotografie, projekty scenograficzne, makiety dekoracji, kostiumy, rekwizyty teatralne, fragmenty nie używanego dziś technicznego wyposażenia sceny oraz pamiątki po aktorach, reżyserach, scenografach i dramatopisarzach. Wśród portretów na szczególną uwagę zasługują: Juliusza Pfeiffra malowany przez J. N. Bizańskiego, Antoniny Hoffmanna malowany przez A. Grabowskiego, Stanisława Koźmiana malowany przez J. Vallent, Ireny Solskiej i Ludwika Solskiego malowanych przez L. Wyczółkowskiego, Heleny Modrzejewskiej malowany przez F. Krukowskiego, Jadwigi Czechowskiej, Mariana Jednowskiego, Zygmunta Nowakowskiego malowanych przez K. Sichulskiego oraz Stanisława Wyspiańskiego rysowany przez J. Mehoffera. Obok nich wymienić należy także portret Macieja Szukiewicza, inicjatora utworzenia muzeum teatralnego w Krakowie oraz portrety K. i S. Berwaldów, długoletnich kasjerów teatru krakowskiego.

Podobizny aktorów prezentuje również kolekcja rzeźb: Kazimierza Kamińskiego, Stanisławy Wysockiej, Leona Stępowskiego, Heleny Sulimy, Leona Wyrwicz, Jadwigi Mrozowskiej i twórcy gmachu Teatru im. J. Słowackiego architekta Jana Zawiejskiego, wykonane przez X. Dunikowskiego, T. Błotnickiego, K. Łaszczkę, J. Szczepkowskiego. Kontynuacją zespołu portretów z XIX i XX w. są rysunki z podobiznami aktorów działających współcześnie, które przedstawiają ich w różnych rolach, wykonane przez D. Boguszewską-Chlebowską i M. Demczuka.

Wśród fotografii wymienić należy unikatowe zdjęcia aktorów krakowskich z XIX w., m.in. Heleny Modrzejewskiej, Antoniny Hoffmann, Wincentego Rapackiego, zdjęcia ze spektakli wystawianych w ubiegłym stuleciu oraz w XX w. łącznie ze współczesnymi.

Liczną grupę stanowią projekty scenografii i kostiumów wykonane przez: K. Frycza, I. Galla, B. Kamyńskiego, F. Krassowskiego, J. Mehoffera, M. Różańskiego, K. Pankiewicz, A. Pronaszkę, A. Stopkę, Z. Stryeńską, T. Kantora, S. Wyspiańskiego. Szczególnie cenne szkice Stanisława Wyspiańskiego są projektami scenograficznymi do jego dramatów: „Legendy”, „Bolesława Śmiałego”, „Nocy Listopadowej” oraz do „Dziadów” A. Mickiewicza. Unikatową pozycję w tej grupie stanowi makieta dekoracji do

„Legendy” (akt I) wykonana przez S. Wyspiańskiego w 1904 r.

Kostiumy teatralne pochodzą ze spektakli granych na przełomie XIX i XX w. oraz ze sztuk wystawianych w okresie powojennym. Wśród nich znajdują się kostiumy i rekwizyty wykonane wg projektów Stanisława Wyspiańskiego w 1903 r. do „Bolesława Śmiałego”, kostiumy Jadwigi Mrozowskiej, Stanisława Drabika i in.

Szczególną grupę tworzą pamiątki osobiste po aktorach, jak: fotel Modrzejewskiej, jej karty do pasjansa, torebka, kołnierzyk koronkowy, po A. Hoffmann parasolka, flakonik na perfumy, papierosnica, po S. Koźmianie kałamarz, przycisk, nóż do rozcinania papieru, po L. Solskim wyposażenie jego gabinetu wraz z obrazami z mieszkania. Oprócz tego wymienić jeszcze trzeba odznaczenia, order i nagrody rzeczowe artystów, otrzymywane z okazji jubileuszy.

W tej dziedzinie na uwagę specjalną zasługuje liczny zbiór afiszów teatralnych od XIX w. do współczesnych, obejmujący większość granych w tym czasie na scenach krakowskich spektakli, a także zbiór archiwaliów, np. korespondencji T. Trzcńskiego, I. Galla, H. Gallowej i in.

Zbiory judaistyczne.

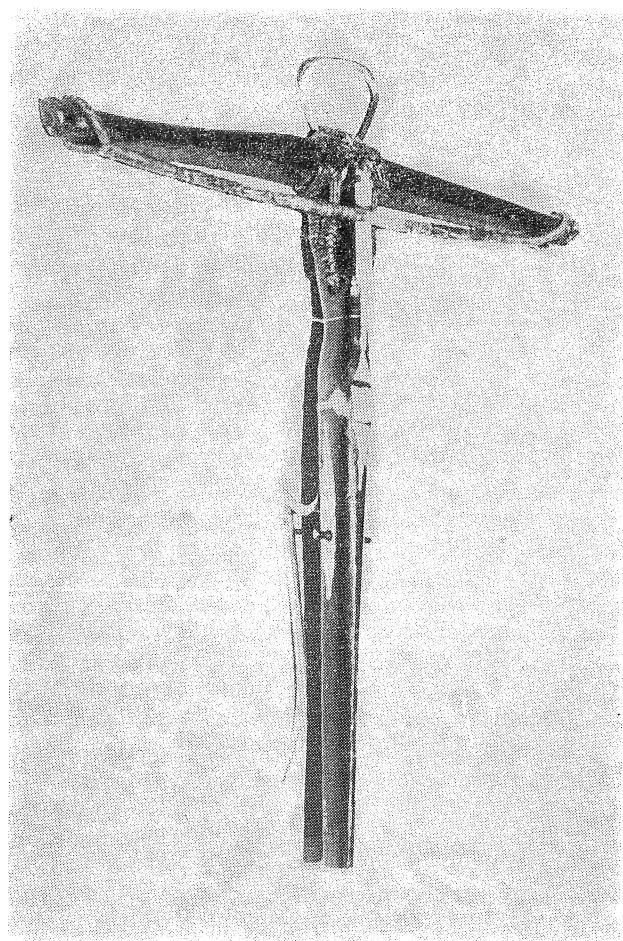
Gromadzenie judaiców wyodrębnionych w Oddziale Dziejów i Kultury Żydów zapoczątkowano w 1958 r. zakupem obiektów z tej dziedziny od znanego zbieracza St. Fischera z Bochni. W latach 1959—1967 wpłynęły też liczne przekazy od Ministerstwa Kultury i Sztuki, Żydowskiej Kongregacji Wyznaniowej i Towarzystwa Kulturalnego Żydów w Polsce. Wiele eksponatów uzyskano w formie darów od osób prywatnych z kraju i zagranicy oraz w drodze systematycznych zakupów.

Główny trzon tej kolekcji stanowi rzemiosło artystyczne, reprezentujące przedmioty kultury oraz zwyczaje i życie codzienne Żydów. Wymienić należy: parochety (w tym cenny z XVIII w.), lambrekiny, atary, jarmułki, czepecy, lampki chanukowe, świeczniki, korony na rodale, tory, jady, tałesy, w wielu wypadkach będące cennymi dziełami sztuki w zakresie złotnictwa, hafciarstwa itp.

Zbiór kilkuset obrazów reprezentuje tematykę religijną, rodzajową i martyrologiczną. Wysoki poziom artystyczny przedstawiają następujące pozycje: „Sądny dzień w Starej Bożnicy” J. Hruzika, „Scena rodzajowa w karczmie” autora nieznanego z XIX w., „Koncert Jankiela” M. Trębacz, „Portret starego Żyda” W. Leopolskiego, „Shylok i Jessyka” kopia obrazu Maurycego Gottlieba wykonana przez Marcina Gottlieba, szczególnie ważna ze względu na zniszczenie oryginału w Warszawie w czasie drugiej wojny światowej, a także wiele obrazów A. Markowicza i rysunków S. Hirszenberga.

Zbiór militariów i pamiątek z okresu walki z okupantem hitlerowskim.

Zbiór eksponatów w tym zakresie przekazanych w 1952 r. przez Archiwum Akt Dawnych zawierał kilkanaście sztuk broni, głównie używanej przez służbę

Kusza z XIV w.

miejską. W tym samym czasie kolekcja została uzupełniona przekazem Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie, składającym się z dużej ilości militariów polskich i zachodnioeuropejskich o dużej wartości artystycznej i muzealnej, jak: zbroje, hełmy, broń drzewcowa, broń sieczna i palna, łuki i kusze. Wśród wielu znakomitych egzemplarzy wymienić należy miecz z XIV w., kuszę z XIV., będącą najstarszym okazem tej broni w zbiorach polskich, armatę Brühla, strzelbę krakowskiego warsztatu Höhelmeiera i wiele innych obiektów, które tworzą w sumie niezmiernie wartościowy i cenny zbiór w skali krajowej, liczący ok. 1500 eksponatów.

Uzupełnieniem zbioru są odznaki legionowe, wojskowe i okolicznościowe z okresu pierwszej wojny światowej i okresu międzywojennego. W tej grupie znajduje się również zespół eksponatów przekazanych w 1950 r. przez Związek Bojowników o Wolność i Demokrację w Krakowie, składający się z broni partyzanckiej, odznak i pamiątek związanych z martyrologią i ruchem oporu terenu krakowskiego.

Zbiory dotyczące dziejów drukarstwa i introligatorstwa.

W 1968 r. Muzeum zapoczątkowało gromadzenie przedmiotów w tym zakresie. Droga darów i przekazów zebrano dawny sprzęt drukarski. W ten sposób

znalazły się w kolekcji muzealnej rzadkie już dziś okazy maszyn drukarskich i czcionki. Wśród nich wymienić należy ręczną prasę z 1878 r. oraz dmuchawę do czyszczenia kaszt z XIX w.

Ten zespół muzealiów wzbogacił dar Piotra i Stanisława Grzywów, na który się złożyły cenne oprawy introligatorskie oraz dar Stanisława Broniewskiego z 1974 r. również obejmujący cenne, krakowskie oprawy, czcionki itp. po znakomitym warsztacie Roberta Jahody, w większości reprezentujące rozwiązania secesyjne.

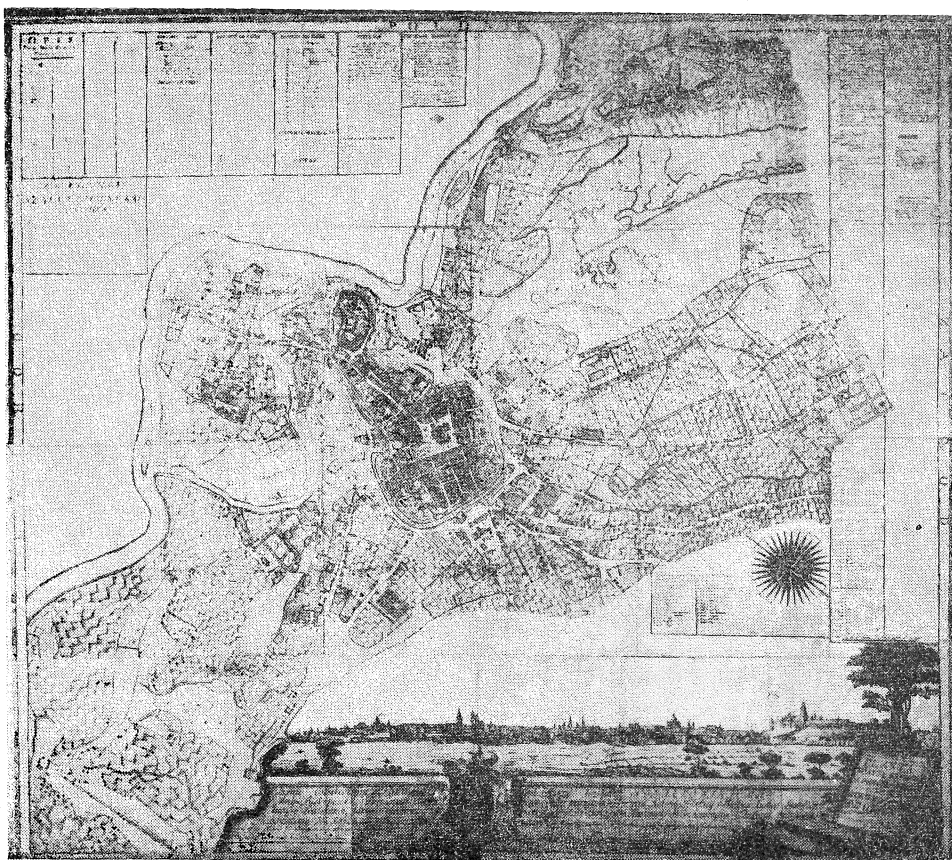
Zbiory dotyczące tradycji i obrzędów krakowskich.

Doroczne konkursy szopek wznovione w 1945 r. przyspazają zbiorom Muzeum po kilka najpiękniejszych egzemplarzy każdego roku. Najcenniejszymi przykładami w tej dziedzinie są prace: F. Tarnowskiego, Z. Dudzika, W. Morysa, K. Malika, W. Turskiego.

Do tego zespołu włączono też przejęty z Archiwum Akt Dawnych obrzędowy strój Lajkonika z 1903/4 wykonany wg projektu S. Wyspiańskiego, sztandar Lajkonika używany w czasie pochodu, kocioł jego drużyny z XVIII w., będący rzadkim przykładem tego typu instrumentu.

„Lajkonik” harujący na ulicach Krakowa w stroju zaprojektowanym przez Stanisława Wyspiańskiego.

Plan Kołtatajowski z 1785 r.

Zbiory biblioteczne.

Księgozbiór Muzeum Historycznego m. Krakowa formował się w oparciu o dary i zakupy, dotyczące opracowań i publikacji poświęconych badaniom nad historią, kulturą i sztuką miasta. Przede wszystkim zaopatrzone Bibliotekę w podstawową literaturę naukową przedmiotu, jak: komplet Roczników Krakowskich, Biblioteki Krakowskiej, Kalendarzy Czecha, Tek Grona Konserwatorów Galicji Zachodniej, w stare przewodniki po Krakowie itp. Z czasem zbiór powiększył się o nowe opracowania monograficzne, wydawnictwa źródłowe, wydawnictwa ciągłe, prasę krakowską, opracowania encyklopedyczne i słowniki.

W 1969 r. w ramach reorganizacji i podziału zbioru muzealnego włączono do Biblioteki archiwalia: rękopisy, dyplomy, dokumenty, maszynopisy, druki ulotne, afisze, a także dział starodruków.

Do cennych rękopisów należą listy Stanisława Wyspiańskiego z lat 1891—1906, w ilości 40 pozycji, wiersz Lucjana Rydla napisany z okazji zamknięcia Starego Teatru w 1893 r., rękopis sztuki St. Ig. Witkiewicza (Witkacego) „Metafizyka dwugłowego cielecia” z 1921 r., autografy wierszy T. Boya-Zeleńskiego, korespondencja Jadwigi Mrozowskiej, z Antonim Waśkowskim, wspomniana już korespondencja Teofila Trzciańskiego oraz korespondencja pisarzy i uczonych z Drukarnią Anczyca w Krakowie od XIX w. do 1920 r., wśród której znajdują się listy M. Konopnickiej, L. Staffa, A. Kraushara, J. Zuławskiego i in.

Nadto w zbiorze znajduje się zestaw ksiąg rachunkowych tej Drukarni od XIX w. do 1939 r.

Z dyplomów podkreślić trzeba dwa pergaminy Bractwa Strzeleckiego podpisane przez Zygmunta III i Władysława IV.

Związek Bojowników o Wolność i Demokrację w Krakowie przekazał szczególnie ważną dokumentację do okresu walki z okupantem hitlerowskim, prasę podziemną, obwieszczenia władz okupacyjnych, fałszywe dowody osobiste używane przez członków ruchu oporu, listy straconych oraz wspomnienia uczestników walk o wolność i demokrację.

Rodzina Hallerów przekazała archiwum własne. Z daru Ireny Fischer pochodzą archiwalia, dotyczące znanych rodzin kupieckich, ofiarodawcy i Jawornickich.

Dział starodruków rozwija się pod kątem gromadzenia edycji oficyn krakowskich, m.in. udało się nabyć cenny klocek drutów „Porządek sądów y spraw Mieyskich Prawa Magdeburgskiego”, z oficyny Łazarzowej, wydawnictwa drukarni: Uniwersyteckiej, Akademickiej, Hallerowskiej, Filipowskiego, Piotrowczyka z lat 1600—1786, a także klocek druków z okresu Wiosny Ludów. Na uwagę również zasługuje Herbarz Paprockiego z XVII w.

Biblioteka jest w posiadaniu sporej kolekcji kartograficznej, liczącej ok. 200 pozycji, dotyczącej Krakowa, m.in. z planem miasta z 1783 r. i tzw. planem Senackim. W tym miejscu wyróżnić trzeba wyjątkowo cenny eksponat, nie będący drukiem, ale odręcz-

nym wykonaniem graficznym, w unikatowym, pojedynczym egzemplarzu — tzw. Plan Kółtajowski z 1785 r., który jest pierwszym w dziejach miasta rzutem kartograficznym Krakowa.

Przedstawiona tu zwięzła charakterystyka zbiorów nie oddaje ich pełnego obrazu. Obecnie liczą one 50.000 eksponatów. Podstawowym kryterium doboru muzealiów stanowi ich związek z Krakowem i jego mieszkańcami. Strona artystyczna nie zawsze dorównuje wartości dokumentalnej gromadzonych obiektów. Niemniej jednak możliwie pełny obraz epoki odzwierciedlając nie tylko wysokie wartości artystyczne przejawiane w sztuce lecz także dzieła o znaczeniu ikonograficznym, przedmioty codziennego użytku, dokumenty itp. oddające historię.

— o —

Już na początku egzystencji Muzeum Historycznego m. Krakowa jeszcze związanego z Archiwum Aktów Dawnych powzięto myśl otwarcia wystawy w budynku macierzystej placówki przy ul. Siennej 16. W 1909 r. uzyskano na ten cel w Gminie Miasta odpowiednie kredyty, które przeznaczono na sporządzenie gablot. Zaczęto jednak organizować ekspozycję w tempie niezmiernie powolnym, hamowanym brakiem pieniędzy oraz wypożyczeniami obiektów na wystawy grunwaldzką i widoków Krakowa. W rezultacie wybuch wojny w 1914 r. całkowicie przekreślił plany w tym zakresie. W niepodległej Polsce ograniczono się już tylko do magazynowania napływających muzealiów, których w sumie zebrano do 1939 r. ok. 6000 pozycji.

Dopiero po drugiej wojnie światowej, kiedy powstało samodzielne Muzeum w 1945 r., przystąpiono do urządzenia pierwszej wystawy czasowej w 1947 r. p.n. „Kraków dawny i wczorajski”, zlokalizowanej w budynku przy ul. św. Jana 12. Był to przegląd ikonografii miasta w malarstwie i grafice, autorów współczesnych: Stanisława Noakowskiego, Jana Gumowskiego, Franciszka Turka, Zygmunta Wierciaka, Adolfa Szyszko-Bohusza, Witolda Chomicza i Bronisława Schönborna. Prawie wszystkie prace dotyczyły dawnego Krakowa, prezentowały nie istniejące już zabytki architektury, podejmowały próbę zrekonstruowania dawnego wyglądu miasta.

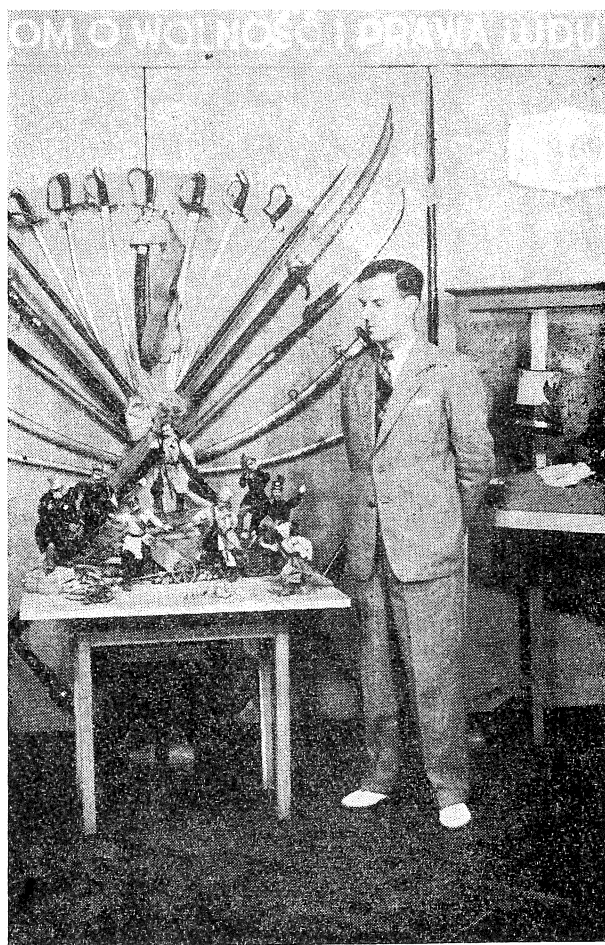
Początkowo Muzeum urządzało wyłącznie wystawy czasowe. W 1948 r. otwarto ekspozycję jubileuszową p.n. „Wiosna Ludów 1846—1849”, która ilustrowała wydarzenia europejskie z uwypukleniem terenu Polski Krakowa; m.in. przedstawiono tam działalność Edwarda Dembowskiego, wiele miejsca poświęcono Marksowi i Engelsowi oraz ogłoszonemu w tym czasie Manifestowi Komunistycznemu; wyeksponowano nieznane dokumenty, jak np. protest lewicy francuskiej z maja 1848 przeciwko austriackiemu bombardowaniu Krakowa; opracowano pod względem naukowym i graficznym wiele materiału pomocniczego, jak mapy i panoramy, których autorem był wybitny historyk prof. dr M. Tyrowicz i dr J. Dobrzycki oraz plastycy H. Starzyński, Z. Wierciak i W. Chomicz. Staraniem Muzeum został również wydany obszerny i bogato ilustrowany katalog. W ciągu 7 miesięcy ekspozycyjnych wystawy zwiedziło 90 000 osób,

m.in. Pablo Picasso oraz Ilią Erenburg, którzy przebywali w tym czasie w Polsce.

Obok wyżej wymienionych wystaw rozpoczęto kontynuację przerwanych okresem wojny pokonkursowych przeglądów najpiękniejszych szopek krakowskich, zainicjowanych jeszcze w 1937 r. przez dr J. Dobrzyckiego.

Te trzy ekspozycje określiły program zainteresowania i ukierunkowania Muzeum Historycznego w zakresie wystawienniczym. Po dzień dzisiejszy organizuje się trzy typy ekspozycji, artystyczno-historyczne, polityczno-historyczne, oraz tradycji. Do pierwszej grupy zaliczyć należy wystawy widoków Krakowa, wystawy monograficzne lub problemowe, poświęcone wybranemu artyście lub grupie artystów, na które składają się dzieła sztuki, z zakresu malarstwa, rzeźby, rzemiosła artystycznego itp. W drugiej grupie operuje się z reguły dokumentami i fotografiami, a więc raczej materiałem papierowym i płaskim, z możliwością ich wzbogacenia przedmiotami przestrzennymi i dziejami sztuki, w prezentacjach tematów i treści związanych przede wszystkim z określonymi okazjami, rocznicami, jak np. wyzwolenia Krakowa itp. W trzeciej grupie występują wystawy szopek krakowskich oraz dotyczące np. Bractwa Kurkowego, Lajkonika, legend krakowskich

Fragment wystawy „Wiosna Ludów 1846—1849” zorganizowanej w 1948 r. Przy ekspozycji komisarz wystawy prof. dr Jan Pachowski.

itp. We wszystkich wypadkach Muzeum przestrzega, aby reprezentowana problematyka mieściła się w tematyce krakowskiej. Tym sposobem wkład tej placówki w rozwój wiedzy o Krakowie oraz w popularyzację historii, sztuki i kultury miasta jest w okresie 35 lat zapewne szczególny.

W 1949 r. na początku swej samodzielnej egzystencji, Muzeum pomimo braku odpowiedniej wielkości lokalu ekspozycyjnego robiło wysiłki w kierunku organizowania stale nowych wystaw czasowych. W tym czasie sytuację utrudniała konieczność poddania gruntownemu remontowi budynku przy ul. św. Jana 12. Pewnym wyjściem z tej trudnej pozycji było przekazanie przez Miejską Radę Narodową dawnych murów warownych z basztą Pasamoników, bramą Floriańską i gankiem straży, które Muzeum wykorzystało w tym samym jeszcze roku na zorganizowanie wystawy czasowej, ale powtarzanej rok rocznie niemal do końca lat pięćdziesiątych, pt.: „Dawne warowne Krakowa”. Zrekonstruowano tam wartownię dawnej straży miejskiej, wyeksponowano zabytkową broń sieczną, drzewcową i palną, pokazano 50 obrazów malowanych przez Zygmunta Wierciaka, które przedstawiały nie istniejące już bramy i baszty miejskie, w opracowaniu naukowym dr Jerzego Dobrzyckiego i art. grafika Bronisława Schönborna. Stare widoki miasta i model plastyczny fortyfikacji dopełniały całości. O popularności tej wystawy świadczyła frekwencja, licząca ok. 1000 osób dziennie.

Również w r. 1949, bardzo ekspansywnym i intensywnym dla Muzeum, zorganizowano w Miejskiej Bibliotece Publicznej (z braku własnego lokalu) ekspozycję pn. „Kraków przedwczorajszy”, która prezentowała tematykę starego miasta, w grafice z przełomu XIX i XX w.

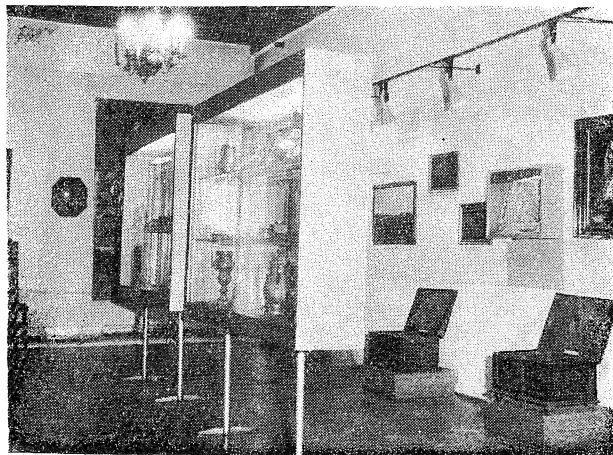
Muzeum Historyczne m. Krakowa przejęło w dużej mierze rolę muzeum ruchu rewolucyjnego, z czasem dzieląc ją na terenie miasta z Muzeum Lenina. W tym zakresie podjęto urządzenie wielu wystaw: w 1950 r. z okazji Dni Krakowa zaprezentowano w wojewódzkim Domu Kultury (pałac Pod Baranami) ekspozycję pn. „Kraków czerwony”, opracowaną przez dr Jerzego Dobrzyckiego i personel naukowy omawianej placówki; od tegoż roku podjęto wystawy z okazji Miesiąca Pogłębiania Przyjaźni Polsko-Radzieckiej; poświęcone sztuce, zabytkom i nowemu budownictwu ZSRR, które otwierane były w sieni budynku przy ul. św. Jana 12 do połowy lat pięćdziesiątych; w 1951 r. również z okazji Dni Krakowa zorganizowano w salach Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych (pałac Sztuki) wystawę p.t. „Walka o pokój i Plan 6-letni”.

Na początku 1952 r. został ukończony remont generalny kamienicy Krauzowskiej (św. Jana 12), co umożliwiło opracowanie scenariusza wystawy stałej, prezentującej dzieje i kulturę Krakowa. Pomimo trudności, głównie wynikających z braku wielu niezbędnych obiektów, zespół w osobach doc. dr Jana Pachonńskiego, dr Jerzego Demela i mgr Jadwigi Klepackiej pod kierunkiem dyrektora Dobrzyckiego zdołał zrealizować zadanie. Wystawa w oprawie plastycznej prof. W. Chomicza przy współudziale inż. arch. Fr. Christa została uroczystie otwarta w dniu 24 czerwca 1952 r.

Ekspozycja na przestrzeni niespełna 400 m² podejmowała zadanie omówienia historii miasta w przeszłości 1000-letnich dziejach, od czasów prehistorycznych do dnia dzisiejszego. Siłą rzeczy wielu problemów wcale nie podjęto, z wieloma załatwiono się z konieczności pobieżnie, inne natomiast tylko sygnalizowano. Tym nie mniej była to pierwsza wystawa poświęcona w całości historii miasta, jego kulturze i pierwszoplanowej pozycji w Polsce, a nawet w Europie, była to wreszcie oczekiwana, pierwsza stała wystawa Muzeum Historycznego.

Ekspozycję rozpoczęto przeglądem prehistorii Krakowa, w oparciu o wykopaliska z terenów Nowej Huty, przedstawiono też legendy miasta w grafice i pejzaże okolic w fotografii oraz terytorialny jego rozwój, który opracował dr Józef Mitkowski. Zaprezentowano widoki terenów wokół Krakowa, w malarsztwie i grafice, które ilustrowały cenniejsze zabytki architektury oraz krajobrazy okolicznych miasteczek i wsi. W oparciu o dzieła sztuki, wykresy i tablice starano się pokazać panoramę miasta, jego zabudowę i urbanistyczny rozwój w poszczególnych okresach czasu, prezentując również problematykę organizacji władz i ludności, handel, rzemiosło i organizacje cechowe, obronność i powołane do tych celów Towarzystwo Strzeleckie (Bractwo Kurkuwe) oraz kulturę, dawne obyczaje i obrzędy. Pod względem nasycenia oryginalnymi dziełami najlepiej został zaprezentowany okres XIX i XX w.; obok malarstwa i grafiki było tam ekspozowanych szereg przedmiotów z zakresu rzemiosła artystycznego i pamiątek; pod względem problemowym zilustrowano m.in. okres reformy Uniwersytetu Jagiellońskiego przez Kołłątaja, Insurekcję Kościuszkowską, powstanie 1846 i wydarzenia 1848 r., uwzględniono ruchy rewolucyjne od działalności L. Waryńskiego począwszy, poprzez konspirację drugiej wojny światowej, do rozwoju Polski Ludowej. Z muzealiów wyróżniały się znakomite militaria, srebrny kur z XV w., rzemiosło artystyczne w postaci przedmiotów służących cechom, widoki malarskie Krakowa, portrety mieszczańskie, Kościuszki, sztandar Tyssowskiego z 1946 r., strój Lajkonika projektu St. Wyspiańskiego i in.

Fragment stałej ekspozycji „Dzieje i Kultura Krakowa” mieszczącej się w Kamienicy Krauzowskiej przy ul. św. Jana 12 — stan po modernizacji w 1968 r.

Wystawa w kamienicy Krauzowskiej była przez wiele lat jedyną dostępną dla publiczności placówką Muzeum. W 1968 r. jeszcze ją zmodernizowano, wprowadzono nowy sprzęt, powiększono o dodatkową powierzchnię i nabyte obiekty.

W 1969 r. uruchomiono w budynku macierzystym przy ul. Szpitalnej 21 drugą wystawę stałą „Dzieje Teatru Krakowskiego”, co było możliwe po przeprowadzeniu remontu domu, dzięki otrzymaniu od władz miejskich przyrzeczenia na przekazanie pałacu „Krzysztoforów”, z jednoczesnym oddaniem tam kilku pomieszczeń, dokąd przeniesiono magazyny i bura, mieszczące się do tej pory w domu „Pod Krzyżem” (ul. Szpitalna 21).

Ekspozycja Oddziału Teatralnego, który otrzymał imię Stanisława Wyspiańskiego, obejmowała przegląd historyczny od czasów średniowiecza i nowożytności, przez wiek XIX, do okresu współczesnego. Wczesne dzieje zostały rozwiązane w oparciu o kopie, odbitki, kserografy; lata nowoczesności przedstawiono w pełnym bogactwie, szczególnie Młodą Polskę i czasy późniejsze, prezentujące cenne muzealia z tej epoki, uporządkowane chronologicznie i jednocześnie problemowo, w omówieniu teatrów krakowskich w latach kolejnych dyrektur, ich osiągnięć i w przeglądzie wybitnych indywidualności artystycznych tam występujących. W zakresie eksponatów wyróżnić trzeba malarstwo i rysunki, m. in. St. Wyspiańskiego, J. Mehoffera oraz innych wybitnych modernistów, kostiumy, szkice scenograficzne np. K. Frycza i A. Pronaszki, archiwalia, stare fotografie, rękopisy, m. in. z darów J. Waśkowskiej, St. Drabika, K. Podsadeckiego, Fr. Szyfmanowej.

Przyznanie przez władze miejskie pałacu „Krzysztoforów” w 1965 r. otworzyło przed Muzeum nowe możliwości rozwojowe. Początkowo, jak już wspomniano, otrzymano tam pomieszczenia biurowe i magazynowe na trzecim i drugim piętrze, z czasem uzyskano także sale parterowe, które w 1969 r., przeznaczono na cele ekspozycyjne.

W tym samym czasie pozyskano dawny refektarz klasztorny w budynku OO. Franciszkanów, który również przeznaczono na cele wystawiennicze, podobnie jak zaadaptowane dwie piwnice (1971) we własnej kamienicy przy ul. Szpitalnej 21.

Wymienione obiekty w pierwszym rzędzie zapewniły możliwości urządzania ekspozycji zmiennych, których początkowo w latach 1970—1974 organizowano kilkanaście rocznie, a następnie do roku 1978 nawet po 25.

W sali przy ul. Franciszkańskiej 4 eksponuje się przede wszystkim doroczne, pokonkursowe przeglądy szopek krakowskich. Te wystawy cenione przez miejscowe społeczeństwo oraz turystów cieszą się w związku z tym dużą frekwencją. Obok nich prezentowane są tu przeglądy dawnych malarzy krakowskich oraz wystawy okazjonalne dotyczące jubileuszy miejskich. Jedną z pierwszych tam urządzonych była ekspozycja malarstwa Kossaków — Juliusza, Wojciecha i Jerzego. Tematyka batalistyczna, historyczna, konie i portrety podjęte w ich twórczości cieszą się powodzeniem do dnia dzisiejszego. Podobne zainteresowanie wzbudzały wedyuty w malarstwie akwarelowym Stanisława Tondosa, których wystawę urządzono

w 1971 r. Te historyczne już widoki są szczególnie cenne, ponieważ dotyczą ikonografii Krakowa, widoków i zabytków miejskich często już nie istniejących. Wysoki poziom artystyczny reprezentowała ekspozycja malarstwa, zorganizowana w 1975 r. pt. „Folklor wsi podkrakowskiej”. Zebrano na niej dzieła wybitnych twórców modernizmu z wielu muzeów polskich jako osnowę, rozwijając temat pracami wsześniejszymi i późniejszymi. Składała się na nią twórczość Kotsisa, Malczewskiego, Tetmajera, Fałata, Filipkiewicza i in. W 1977 r. otwarto po raz pierwszy w Polsce wystawę poświęconą twórczości grupy „Komitet Paryski”, w pięćdziesiątą rocznicę jej powstania w Krakowie, która upłynęła w 1975 r. W następnym roku zaprezentowano monograficzną ekspozycję malarstwa, rysunków i szkiców Włodzimierza Tetmajera.

W tej samej sali przy ul. Franciszkańskiej zorganizowano wystawy o bardziej zdecydowanym wydźwięku historycznym i politycznym. Do nich należy ekspozycję urządzoną w 180 rocznicę wybuchu powstania kościuszkowskiego (1974), na której zebrano portrety, broń, pamiątki, druki i rękopisy, grafikę oraz malarstwo, w tym również twórczość Naczelnika.

W XXX-lecie PRL Muzeum wystąpiło z ekspozycją poświęconą dorobkowi laureatów Nagród miasta Krakowa w dziedzinie plastyki.

Uroczyscie obchodzono XXX-lecie wyzwolenia Krakowa w 1975 r. Z tej okazji Muzeum przygotowało wystawę opartą na archiwalnym materiale fotograficznym, prasowym i dokumentacyjnym, nasyconą także bronią, mundurami tp. W sumie podjęto, w rozwiązywaniu chronologicznym, przegląd walki z okupantem hitlerowskim, prowadzoną przez oddziały partyzanckie, przez regularne Wojsko Polskie wraz z Armią Czerwoną, prezentując szeroko wyzwolenie Krakowa oraz pierwsze dni wolności w mieście.

Długo przygotowywano wystawę z okazji 100-lecia Miejskiego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego (1975). Po ulicach krężyły omnibusy konne wg wzorów sprzed wieku, obsługiwane przez konduktorów i woźniców ubranych w mundury z cesarsko-królewskich czasów, do których historycznych wzorów i opracowań dostarczyło Muzeum. Te same uniformy pokazano następnie na wystawie, która przede wszystkim opierała się na dokumentacji fotograficznej, m.in. z muzealnej kolekcji zdjęć Ignacego Kriegera, przedstawiających epokę konnych, a następnie pierwszych elektrycznych tramwajów. Inne fotografie przedstawiały uroczystości uruchomienia nowych linii, ich budowę, jak również życie pracowników, strajki tramwajarzy, ich działalność rewolucyjną; całość uzupełniały obrazy, pamiątki, sztandary oraz tablica sieci komunikacyjnej (tramwaje i autobusy) w Krakowie. Stół z modelami wozów MPK w ruchu, był szczególną atrakcją wystawy.

W 1976 r. urządzono w 70 rocznicę powstania najstarszych polskich klubów sportowych Cracovii i Wisły ekspozycję upamiętniającą ich dorobek na przestrzeni tych lat. Były to fotografie, pamiątki, nagrody, które szczególnie podkreślały związek z Krakowem, znaczenie klubów w rozwijaniu patriotycznej

postawy społeczeństwa w okresie zaboru austriackiego i okupacji hitlerowskiej.

Podobnie w 1977 r. zaprezentowano dorobek w okresie 150 lat Miejskich Zieloni, przedstawiając w oparciu o materiał dokumentacyjny i fotograficzny założenie i wygląd plant, parków, działalność dr Jordana itp.

Do najważniejszych ekspozycji urządzanych w salach parterowych „Krzysztoforów” należy zaliczyć wystawy polityczno-historyczne, jak np. z okazji wyzwolenia Krakowa, 30-lecia „Dziennika Polskiego”, jak również artystyczne o charakterze kameralnym. Do tych ostatnich zaliczyć trzeba pokaz współczesnych medali francuskich (1971), tym bardziej cieszącą się popularnością, że Kraków należy do europejskich metropolii w zakresie tej twórczości. Najważniejszą jednak dla Muzeum była jubileuszowa ekspozycja w 75 rocznicę istnienia własnej placówki — poświęcona malarstwu i rysunkom Erazma oraz Stanisława Fabijańskich, ojca i syna, twórców nawskroś krakowskich, których obrazy prezentują piękno i urok tego miasta, jego dawne kamienice, pałace, domki i okoliczne chaty.

Także w 1975 r. eksponowaną była wystawa Franciszka Walczowskiego, który uprawia akwarale, poświęconą krakowskiej legendzie, anegdocie i poetyckiej opowieści.

Odbudowa pomnika Grunwaldzkiego w Krakowie została zilustrowana pokazem przygotowań (1976) i zaawansowania pracy prowadzonej przez artystę rzeźbiarza prof. Mariana Koniecznego, autora zrekonstruowanego monumentu; wprowadzono także tło historyczne, określające uroczystości powstania Pomnika w 1910 r. oraz jego zburzenie przez okupanta hitlerowskiego w czasie drugiej wojny światowej; oparto się na materiale ekspozycyjnym w postaci fotografii, modeli — w tym autentycznego 1910 r. — i pozostałości ze zniszczonego Pomnika.

Otwarcie ekspozycji zegarów w Kamienicy Krauzowskiej przy ul. św. Jana 12. Komisarz wystawy, kustosz Muzeum mgr Jadwiga Klepacka pokazuje zbiory Kierownikowi Wydziału Pracy Ideowo-Wychowawczej KW PZPR Janowi Brońkowi, Wiceprezydentowi miasta Krakowa dr Barbarze Guzik oraz artystce dramatycznej Zofii Niwińskiej.

Również w „Krzysztoforach” eksponowano dużą wystawę monograficzną twórczości Józefa Brodowskiego, krakowskiego malarza, który dokumentował architekturę miasta, jego życie i ludzi. Na wystawie urządzoną w 1976 r. złożyło się wiele obrazów i rysunków ze zbiorów własnych oraz z innych muzeów miejscowych a także krajowych.

Z okazji 60 rocznicy Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej zaprezentowano dokumentacyjny materiał fotograficzny z okresu drugiej wojny światowej, ilustrujący wojska radzieckie i polskie we wspólnej walce z faszystowskim najeźdźcą.

Odmienny profil reprezentowały wystawy w Oddziale Teatralnym, chwilowo zamkniętym, ze względu na przeprowadzany tam remont. Organizowane ekspozycje czasowe miały charakter artystyczny i współczesny, a dotyczyły scenografii, malarstwa oraz rzeźby, w kameralnym rozwiązaniu.

W 1976 r. zamknięta została wystawa stała „Dzieje i kultura Krakowa” w budynku przy ul. św. Jana 12, eksponowana tam w niezmienionym kształcie od 1969 r., z zamiarem rozwinięcia tego tematu w nowym ujęciu w remontowanych salach pałacu „Krzysztoforów”. Natomiast na jej miejscu przewidziano urządzenie dwóch wystaw stałych, prezentujących najbogatsze kolekcje Muzeum — militariów i zegarów. Autorem pierwszej wystawy zarówno w opracowaniu scenariusza jak i oprawy plastycznej był dr Stanisław Kobielski. Złożyła się na nią dawna broń drzewcowa, sieczna, palna, kusze, zbroje z okresu od XIV do XIX w. W sumie eksponowano 350 okazów w tym tak znakomite, jak halabardy, spisy i włócznie z XV w., najstarsza kusza w zbiorach polskich z XIV w., miecze rycerskie z XIV i XV w., tarcza ze słynnej pracowni Martina Rotschmiedta, zbroje z XVI w., szabla polska z inskrypcją: „Wiwat Naród z Królem — Król z Narodem” z drugiej strony postać towarzysza Kawalerii Narodowej i napis: „Konstitu-

Otwarcie stałej ekspozycji „Z dziejów i kultury Krakowa” w pałacu Krzysztoforów przy Rynku Gł. 35. Wystawę oglądają przedstawiciele krakowskiego świata kultury: (od lewej) Jerzy Segda — Dyrektor Muzeum Lenina, Tadeusz Starzec — Dyrektor Krakowskiego Domu Kultury, Marian Fita — Dyrektor Wydziału Kultury i Sztuki Urzędu miasta Krakowa, Tadeusz Chruścicki — Dyrektor Muzeum Narodowego w Krakowie oraz Jan Brońek — Kierownik Wydziału Pracy Ideowo-Wychowawczej KW PZPR.

cja X Dzień 3 — Maja 1791”, lufa armatnia z herbem A. Brühla, strzelba z krakowskiego zakładu J. Höfelmajera. Autorem scenariusza drugiej wystawy była mgr Jadwiga Klepacka zaś oprawy plastycznej i jej realizacji prof. Andrzej Pawłowski. Pokazano 300 zegarów, w większości pozyskanych ze zbiorów krakowskiego kuśnierza W. Miodońskiego, wyeksponowanych na tle stylowych wnętrz, urządzonych za pomocą mebli, obrazów i zasłon okiennych. Do najcenniejszych okazów należy zaliczyć najstarsze formy zegarów z XVII i XVIII w. wieżyczkowy z 1600 r. dwa egzemplarze tzw. zakrystyjne, bardzo rzadkie w zbiorach polskich, szczególnie jeden z pierwszego ćwierćwiecza XVII w., kaflowy z poł. XVIII w. Jakuba Lichty’ego, zegary z okresu Księstwa Warszawskiego — kominkowy krakowskiej firmy Krzysztofa Gropplera, szafkowy-stołowy Gotfryda Krosza, kominkowy z ok. 1820 r. z postacią T. Kościuszki, kominkowy z ok. 1800 r. firmy Roget, kominkowy firmy Gaston Jolly, zegar zw. pendule en cartel 1740—50 r. Paryż Festeau mł., stołowy z 1740—50 r. firmy Claudiusa Dushesme; w stylu biedermeier — kominkowy, portykowy z 1831—40 r. Kraków, z pozytywką wygrywającą Mazurek Dąbrowskiego, Marsz Dwernickiego i Bartoszu, Bartoszu; zegarki firmy Patek — kieszonkowy z popiersiem Kościuszki wykonanym w emalii i damski na szyję z herbami polski i Litwy.

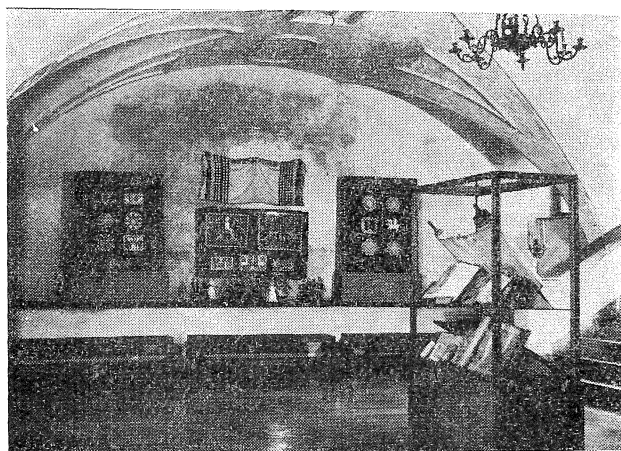
W 1979 r. otwarto w pałacu „Krzysztofor” w nowo wyremontowanych salach I piętra wystawę „Z

dziejów i kultury Krakowa”, urządzonej w 20 pomieszczeniach na przestrzeni 1000 m². Jej przygotowanie pod względem merytorycznym i technicznym trwało 5 lat. Początkowo zamierzaano rozwiązać scenariusz chronologicznym, ale nadmiar zagadnień nie pozwolił na taki kształt wystawy, stąd przyjęto w ostateczności układ problemowy z jednoczesnym dokonaniem ich wyboru, do takich, które by pozwoliły zilustrować syntetycznie i najbardziej adekwatnie dla dziejów i życia miasta jego historię i kulturę. Poszczególne sale rozwiązano na zasadzie adaptacji wnętrz na pałacowe pokoje „mieszkalne” z XIX w., przede wszystkim przez zastosowanie aksamitnych kotar okiennych i portier oraz firanek stylowo upiętych projektu mgr Janiny Jaworskiej. Opracowania scenariusza dokonał zespół pracowników Muzeum w osobach mgr mgr Jadwigi Klepackiej, Celiny Bąk-Koczarskiej, Stanisławy Opalińskiej, Hanny Styczyńskiej, Henryka Świątka, Tadeusza Wrońskiego i Witolda Turdzy pod redakcją naczelną Dyrektora Muzeum mgr Sławomira Wojaka i Wicedyrektora Naukowego mgr Leszka Ludwikowskiego. Autorem oprawy plastycznej i jej realizatorem był prof. Andrzej Pawłowski.

Postanowiono wyeksponować następujące problemy: tradycje Krakowa, władze miasta, jego obronność, rzemiosło, handel, walki o wyzwolenie narodu w XIX w. (powstanie Kościuszkowskie, działania na rzecz powstania Listopadowego i Styczniowego, Powstanie Krakowskie 1846 r. oraz rok 1848), ruch rewolucyjny, pierwszą wojnę światową i uzyskanie

U stóp Pomnika Adama Mickiewicza na Rynku Krakowskim organizowany jest corocznie konkurs na najpiękniejszą szopkę krakowską.

Sala kobiet w Starej Bóznicy przy ul. Szerokiej 24 z fragmentem ekspozycji „Z dziejów i kultury Żydów w Krakowie”.

niepodległości przez Państwo Polskie (w Krakowie), okres między wojnami ze szczególnym uwypukleniem ruchu rewolucyjnego w 1923 i 1936 r., wybuch drugiej wojny światowej, lata okupacji hitlerowskiej i polskiej działalności konspiracyjnej, wyzwolenie Krakowa i pierwsze lata wolności oraz wnętrza mieszkalne z XIX w.

W sumie wystawiono 1500 różnorodnych i najcenniejszych muzealiów jakimi dysponuje Muzeum Historyczne. Na szczególną uwagę zasługują: srebrny kur renesansowy, berełko i pierścień burmistrzów krakowskich z tej samej epoki, Plan Kołłątajowski z 1785 r., pierwszy widok Krakowa wg H. Schedla z 1493 r., ornat cechu krupników z XV w., tablicę ze św. Eligiuszem z XVII w., wilkowy i buzdygany cechowe od XVII do XIX w. srebrne wyroby warsztatów krakowskich, sztandar Tyssowskiego z 1846 r. materiał archiwalny i fotograficzny przede wszystkim zdjęcia I. Kriegera z XIX w., umieszczone w oryginalnym secesyjnym fotoplastikonie, strój Lajkonika wg projektu St. Wyspiańskiego i in.

W artykule nie wymieniono wszystkich wystaw, które zorganizowało Muzeum, m.in. nie uwzględniono ekspozycji oświatowych i objazdowych, które były urządzone w zakładach pracy i szkołach, oraz prezentowanych zagranicą.

Wśród licznych kierunków zainteresowań placówki i jej pracy wymienić należy opiekę, organizację i kontynuowanie tradycji krakowskich, przede wszyst-

kim urządzenie dorocznych harców Lajkonika, konkursów na najpiękniejszą szopkę krakowską wraz z prezentacją ekspozycji, konkursów na najlepsze wyroby i stoiska „Emausu” wspólnie ze Spółdzielnią „Milenium”, opiekę nad Towarzystwem Strzeleckim i organizowanie dorocznej intronizacji Króla Kurkowego i in. Dzięki tej działalności np. szopki krakowskie są aktualnie poszukiwane jako dzieła sztuki nie tylko w kraju, ale także zagranicą na terenie Europy, Ameryki Północnej i Południowej.

Muzeum Historyczne jest również edytorem wydawnictw. W pierwszym rzędzie wychodzącego od pięciu lat rocznika zatytułowanego „Krzysztofor”, który poświęcony jest najważniejszym problemom naukowym własnej placówki oraz zagadnieniom krakowskim z dziedziny historii i historii sztuki. Niezależnie od tego wydawane są opracowania odrębnych tytułów, jak np.: „Dawny budynek scholarów” C. Bąk-Koczarskiej, H. Sitko i J. Waszkiewicza, „Pamiętki władz miejskich” J. Waszkiewicza, „Dawna katownia gestapo przy ul. Pomorskiej” S. Czerpaka i T. Wrońskiego, „Krakowskie lata działalności Feliksa Dzierzynskiego” T. Wrońskiego i in. Równocześnie drukowane są związane z wystawami składanki, informatory i katalogi, wśród których na szczególną uwagę zasługuje przewodnik po wystawie Historii Teatru Krakowskiego, autorów: H. Sitkowej, H. Gembalowej i A. Solańskiej pod redakcją J. Smotera, będący w zasadzie skróconą wersją dziejów teatrów w Krakowie od zarania ich powstania.

Aktualnie Muzeum stoi przed rozwiązaniem wielu zasadniczych spraw, głównie remontu pałacu „Krzysztofor”, w którym zorganizowana zostanie dalsza część wystawy stałej, obrazującej wnętrza mieszczańskie. W innych budynkach już wyremontowanych, jak Stara Synagoga lub gdzie prace budowlano-konserwatorskie są na ukończeniu, jak w „Domu pod Krzyżem”, przygotowywane są dalsze wystawy stałe: „Z dziejów i kultury Żydów w Krakowie”, będąca jedyną w Polsce ekspozycją w tym zakresie oraz na dawnym miejscu „Historia Teatru Krakowskiego”, która w stosunku do poprzedniego rozwiązania ulegnie uzupełnieniu i zmodernizowaniu.

W najbliższej perspektywie planuje się również wzmoczenie pracy wydawniczej w kierunku odrębnych tytułów, głównie poświęconych opracowaniom monograficznym i katalogowym.

V Nie wymieniono 2 systemów asygnacji powołanych na 50-lecie i na 60-lecie odzyskania Niepodległości Polski.

